

„Protestantska Biblija“

Dokument o mogućnostima bosanskoga književnog jezika

Pred nama je još jedan, ali sasvim nov i cjelovit prijevod Biblije (*Staroga i Novog zavjeta*). Zapravo, pred nama je prvo izdanje prvoga cjelovitog (protestantskog) prijevoda Biblije na službeni bosanski jezik¹ uopće koji se sredinom ove godine, nakon više od 10 godina prevodilačkoga i uredničkog rada odabranog tima lingvиста, teologa, filozofa i drugih stručnjaka, pojavio u izdanju sarajevskoga *Preduzeća za izdavačku djelatnost i promet TDP d.o.o.* nakladnika Narcisa Pozderca iz Sarajeva.

Ovim prijevodom bosanski jezik se svrstao u veliku skupinu svjetskih jezika na koje je prevedena Biblija. Naime, prema podacima *Sjedinjenoga biblijskog društva*², osnovanog 1804. u Londonu i to isključivo radi prevođenja Biblije na što je moguće više jezika, do sada na svijetu postoji oko 500 potpuno prevedenih Biblija (gotovo 30% su deuterokanonske) i taj broj se svake godine povećava. Prema istome izvoru, do sada je od ukupno 7.100 jezika, koliko se smatra da ih ima na svijetu, Biblija prevedena na 2.550 jezika, što je 53 puta više u usporedbi sa stanjem od prije nekih 200 godina, kada je Biblija bila prevedena tek na 48 jezika.

Zaslужnici za pojavljivanje 'Bosanske Biblije'

Ovaj prijevod uradio je tim stručnjaka iz Bosne i Hercegovine, zajedno sa stručnjakom za izvorne biblijske jezike (hebrejski, aramejski i grčki), čime je popunio „veliku prazninu koja je postojala u bosanskohercegovačkoj kulturi“. (*Uvod*, u: Biblija, 2013:7) Cijeli projekt izradio je i njime rukovodio Stuart Moses Graham, redoviti član *Muckamore*

¹Iako mnogi nastoje osporiti postojanje bosanskoga jezika, ovdje bih želio napomenuti, odnosno ponoviti ono što sam i sâm svojedobno pisao o društvenome i političkome značenju koje može imati službeno priznavanje bosanskoga (a ne bošnjačkog) jezika, ukoliko bi se imenom jezika pretendiralo izvršiti privatizaciju teritorija. Kako je već mnogima poznato, službeno priznavanje bosanskoga jezika dogodilo se na zasjedanju Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, u Sarajevu, 30. ožujka 1994. godine. Tom prigodom donesena je odluka s retroaktivnim važenjem u Ustavu Republike Bosne i Hercegovine i glasi: ime Musliman mijenja se u Bošnjak; jezik kojim govore Bošnjaci zove se bosanski. Neki od nas smatrali smo i to javno iznosili (Markešić, Ivan: „Hrvati u bošnjačkoj talionici“, u: *Vjesnik* od 6.8.1994.) da bi primjerenije bilo ime jezika izvoditi iz imena naroda (Bošnjak →bošnjački), a ne iz imena prostora koji pripada svima (Bosna →bosanski). Međutim, o imenu svoga jezika odlučili su - s punim pravom - oni koji se njime koriste. Tom političkom odlukom iz 1994. godine, donesenom zahvaljujući ponajprije zastupnicima Muslimanima (od tada Bošnjacima) u svim skupštinskim političkim strankama, zatim velikome broju hrvatskih zastupnika iz HDZBiH kao i Hrvatima i Srbima-zastupnicima iz SDP-a (uz napomenu da zastupnici SDS-a toj skupštini nisu prisustvovali) bosanski jezik postao je i službeno jezik kojim govore Bošnjaci, odnosno postao je jedan od tri službena jezika u Bosni i Hercegovini.

²The United Bible Societies: *What we do?*, u: <http://www.unitedbiblesocieties.org/sample-page/>, pristupljeno 6. listopada 2013.

Presbyterian Church iz Sjeverne Irske i izvršni direktor misionarske organizacije *Church Growth Croatia and Bosnia*.

U impressumu Biblije navodi se da je prijevod na bosanski jezik Staroga zavjeta zasnovan na tekstu *Biblija Hebraica Stuttgartensia*, a prijevod Novoga zavjeta na tekstu *United Bible Societies' Greek Text*. Prijevod su izvršili Edib Kafadar-efendija iz Sarajeva i James Dannenberg iz Istambula, anglikanski lingvist s Oxforda, savjetnik vodeće svjetske organizacije biblijskih prevoditelja *Wycliffe Bible Translators* i jedan od prevoditelja posljednjeg izdanja *Turske Biblije*.

Teološku redakciju ovoga izdanja Biblije učinio je Rešid Hafizović – zamjenik direktora i redoviti profesor *Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu* i član *Akademije znanosti Islamske Republike Iran*, dok su jezičnu redakciju uradili Senahid Halilović - redoviti profesor Filozofskoga fakulteta u Sarajevu, predsjednik *Slavističkoga komiteta BiH* i urednik prvoga *Rječnika bosanskoga jezika* i Ismail Palić - redoviti profesor *Filozofskoga fakulteta u Sarajevu* i stručnjak za sintaksu bosanskoga jezika.

Karte, koje je pripremio Karl Ellinger, dizajnirali su *Njemačko biblijsko društvo iz Stuttgarta* i *Kartografski institut Helmut Fuchs* iz Leonberga, a revidirao Siegfried Mittmann. Katalogizacija i publikacija (CIP) nalaze se u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine, Sarajevo. Biblijski tekst, uz koji se nalaze i bilješke, tiskan je u dva stupca (kolumne). Tehničku pripremu i dizajn uradili su stručnjaci tvrtke-nakladnika TDP, Sarajevo, a veoma kvalitetno tiskanje ovoga djela uradila je tvrtka *Grafotisak* iz Gruda, jedna od vodećih bosanskohercegovačkih tiskara.

A da se sve gore navedene poslove uspješno uredno i navrijeme završiti, zasluga je urednika dr.sc. Redže Trako, filozofa, bošnjačkoga slobodnog znanstvenika, redovitoga člana *Baptističke crkve Daruvar* i vjerskoga službenika *Saveza baptističkih crkava* u Republici Hrvatskoj. No, on se toga posla prihvatio ponajprije zbog vlastite pogođenosti postojećom 'biblijskom situacijom' u svijetu. Naime, tijekom svoga teološkog školovanja na *Belfast Bible Collegeu* i doktorskoga studija crkvene povijesti na *Queen's University of Belfast* vidio je da je on jedini strani student koji nema Bibliju prevedenu na svoj materinji (bosanski) jezik. Stoga se, uz sve svoje dužnosti, prihvatio sudjelovati u jednome veoma izazovnom poslu: pripremiti i urediti Bibliju na bosanskome jeziku i to djelo učiniti sastavnicom religijske kulture onih koji se najvećim dijelom izjašnjavaju vjernicima muslimanima (Bošnjacima) i kojima ovo djelo ne služi niti će služiti u svrhu izvršenja njihovih vjerskih obveza. No, kako dometi koje se ovim prijevozom želi dosegnuti nadilaze vjersku pripadnost pojedinih članova neke narodnosne zajednice, ovim se sa socioreligijskoga stajališta željelo reći da Bošnjaci mogu na svome jeziku imati, između ostaloga i jedno od najznačajnijih djela svjetske baštine – Bibliju, i time neizravno potvrditi da oni nisu isključivo muslimani, nego da postoje i Bošnjaci koji kulturološki mogu, ali i ne moraju pripadati islamskome kulturnom krugu, koji samim tim pripadanjem mogu i ne moraju biti muslimani, nego mogu ispovijedati i ispovijedajui neku drugu nemuslimansku (npr. kršćansku) vjeru ili pak nijednu. U tu svrhu priređivači ovoga prijevoda na čelu s dr. Trakom dali su si truda da se sveta knjiga židova i kršćana – Biblija - pojavi i na bosanskome jeziku, da je dakle na raspoložbi imaju govornici bosanskoga jezika, svejedno kojega oni vjerozakona i svjetonazora bili. Osim toga, urednici ovoga djela prihvatili su se ovoga posla jer su znali ne samo koje društveno političko, nacionalno i religijsko, nego i koje svekoliko identitetsko značenje ima pojava prvoga prijevoda na neki, pa time zacijelo i na bosanski jezik, odnosno koje značenje sam bosanski jezik može imati u skupini drugih zasebnih slavenskih jezika.

Što sadržajno donosi 'protestantska Biblija'?

Kako se u *Uvodu* navodi, *Protestantska Biblija* u prijevodu na bosanski književni jezik ima dva dijela: 1) **Stari zavjet** koji obuhvaća brojna proročanstva u svezi „s Pomazanikom, Spasiteljem svijeta, koja su ispunjena, prema kršćanskom vjerovanju, u Isusu Gospodinu“. Njega su židovi i kršćani prihvatili kao „bogoduhu Riječ Božju“ i napisan je između XV. i V. st. pr. Kr. Sastoji se od 39 knjiga pisanih hebrejskim jezikom, izuzevši nekolicinu ulomaka koji su pisani aramejskim jezikom, što je sedam knjiga manje negoli u katoličkoj Bibliji koja ima 46 knjiga³. 2) **Novi zavjet**, napisan u 1. st., sastoji se, kao i katolička Biblija, od 27 knjiga pisanih starogrčkim jezikom. U njoj, u bosanskome prijevodu Isus nije Krist nego *Pomazanik*, što je izvorno značenje grčke riječi *Hristos*, a Ivan Krstitelj nazvan je *Ivan Umočitelj*.

Prijevod na bosanski jezik *Staroga zavjeta* zasnovan je na tekstu *Biblija Hebraica Stuttgartensia*, to jest „na hebrejskom i aramejskom tekstu koji su službeno „prihvatili jevreji i kršćani“. (*Uvod*, 7) Kako na nekim mjestima hebrejski tekst nije bio potpuno jasan ili je možda tijekom prenošenja pretrpio štetu, u ovim vrlo rijetkim slučajevima, navodi se dalje u *Uvodu*, prevoditelji su konzultirali i druge izvore, kao npr.: *samarijsko Petoknjžje* - rukopis iz 13. st., koji je prenesen neovisno o židovima iz 5. st. pr. Kr., *Targum* - aramejski prijevod hebrejskoga teksta dovršen u 5. st. pr. Kr., *Septuagintu* - starogrčki prijevod iz 2. st. pr. Kr., te *Pešitu* - sirjački prijevod iz 2. st. kao i *Vulgatu* - Jeronimov latinski prijevod iz 4. st.

U ovaj prijevod sastavljači su uključili samo one knjige koje su „prihvatili jevreji i svi kršćani“. Kako se navodi, pri prevođenju knjiga *Novoga zavjeta* urednici su se koristili najnovijim izdanjem *United Bible Societies' Greek Text*, djelom vodećih znanstvenika u polju novozavjetnih studija, utemeljenom na stotinama starih rukopisa koji potječu iz razdoblja između 2. i 5. st. Da bi ukazali 'na rijetka mjesta na kojima postoji važna razlika među tim rukopisima i gdje nisu mogli biti u potpunosti sigurni koji od njih predstavlja izvorni tekst', koristili su se podrubničkim napomenama (fusnotama) da bi to objasnili.

Promatrajući cijeli projekt prijevoda Biblije na bosanski jezik stječe se dojam da se njime iz tzv. *protestantske perspektive* željelo omekšati neke uobičajene okoštale nacionalne, etničke i religijske granice kako bi svi članovi dotične društvene zajednice, bez obzira na njihovu religijsku i nacionalnu pripadnost, bili ravnopravni u svemu pa i u međusobnome odnošenju. A to u našim južnoslavenskim prilikama znači da bi svi narodi trebali imati u prijevodu na svoj jezik svete knjige triju svjetskih monoteističkih tradicija - Bibliju (Stari i Novi zavjet, Toru, Indžil) i Kur'an. Čini se da se i u nečinjenju dobrih djela na ovim prostorima traži reciprocitet. A to u praksi znači sljedeće: ako ne postoji, primjerice,

3U tekstu „Opći uvod u Bibliju“, u: *Biblija*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1991., str. 1169., navodi se da se u sadašnjemu, već dva tisućljeća ustaljenom redoslijedu, Biblija otvara *Knjigom postanka*, a završava *Otkrivenjem* ili *Apokalipsom*, te da ona prema katoličkome popisu, koji je najveći, „sadržava 46 biblijskih knjiga SZ-a i 27 knjiga NZ-a“ i da su te knjige kako po sadržaju tako i po književnim vrstama raznorodne i k tome raznovremene.

prijevod Kur'ana na hrvatski književni jezik (iako postoji nekoliko prijevoda Biblije), nitko nije osjećao potrebu prevesti Bibliju na bosanski književni jezik (iako postoji nekoliko prijevoda Kur'ana). Razlozi za to su, naravno, mnogo više nacionalno-političke i klerikalno-etničke negoli teološke i lingvističke naravi.

Bosanski književni jezik i Biblija

U svojoj znamenitoj *Uvodnoj riječi* 'Zagrebačkoj Bibliji' (Stvarnost, Zagreb 1968) veliki hrvatski pjesnik i jedan od njezinih glavnih urednika (uz fra Bonaventuru Dudu), akademik Jure Kaštelan, napisao je da je «Biblija najčitanija i najviše prevedena knjiga koju je dao stvaralački genij čovječanstva», i koja je, iako za kršćane «sveta, inspirirana i kanonska knjiga», za svakoga drugog čovjeka ona je «istovremeno zbirka povijesnih isprava i književno djelo izvorne i neprolazne umjetničke snage» koje pripada zajedničkoj kulturi čovječanstva. U tome smislu svaki novi prijevod Biblije znači prvorazredni „kulturni događaj za narod i sredinu u kojoj se javlja», a što se posebno odnosi na kulture slavenskih naroda, jer se starosla-venska pismenost i početci slavenskih književnosti temelje upravo na biblijskim tekstovima. Iako se, prema Kaštelanovome mišljenju, ne može pouzdano reći kad se Biblija počela prevoditi na živi narodni hrvatski jezik⁴, sa sigurnošću se zna da su «najstariji prijevodi biblijskih odlomaka na hrvatski jezik poznati u Hrvatskoj od 14. stoljeća, da se u 16. stoljeću javlja prvi pokušaj prevođenja Biblije u cjelini», dok su «Hrvati prvi potpuni tiskani prijevod Biblije dobili 1831. iz pera slavonskog franjevca Petra Katančića: *Sveto pismo starog zakona* (u 4 sveska) i *Sveto pismo novog zakona* (u 2 sveska). Paralelno je tiskan latinski tekst (Vulgata) i hrvatski prijevod.»⁵

Pojava novoga prijevoda Biblije na hrvatski jezik bila je za akademika Radoslava Katičića izvanredan i zato značajan kulturni događaj koji je ne samo obogatio hrvatsku književnost, nego se istovremeno pokazao kao „nov i suvremen dokument“ o mogućnostima hrvatskoga književnog jezika koji je kao „nov i suvremen dokument“ dao „mnoge poticaje za budući njegov razvoj“. Tako bi, gledano iz te vizure, trebalo promatrati i pojavu protestantske Biblije na bosanskome književnom jeziku koja će, kako se navodi u *Uvodu*, popuniti „veliku prazninu koja je postojala u bosanskohercegovačkoj kulturi“. (Biblija, *Uvod*, 7) Taj prijevod trebao bi isto tako biti jedan uistinu izvanredan i značajan kulturni događaj koji će obogatiti bosanskohercegovačku književnost i koji će se na isti način, kao i hrvatski jezik, pokazati kao „nov i suvremen dokument“ o mogućnostima bosanskoga jezika i koji će tome jeziku dati mnoge poticaje za njegov budući razvoj.

4Usp. Markešić, I. (2007) Jure Kaštelan i "Zagrebačka Biblija", u: Matoš, Stjepan (ur.): *Zbornikradova i pjesama – 7. kijeovski književni susreti* (str. 75-98). Kijevo: Općina Kijevo i Pučko otvoreno učilište "Invictus" iz Zagreba.

⁵Kaštelan, Jure (1968): «Uvodna riječ», u: *Biblija. Stari i Novi zavjet*. Stvarnost, Zagreb. str. V-VI.

Sudeći po jezičnim stručnjacima koji su sudjelovali u ovome prijevodu, može se pretpostaviti da će se to i dogoditi.

U završetku uvodne riječi priređivači ovoga prijevoda ističu da su nastojali biti što je moguće vjerniji izvornim tekstovima, koristeći se jasnim, jednostavnim i prirodnim bosanskim jezikom. A to zapravo znači da su u tome radu svoj uzor imali u Martinu Lutheru koji je svojim 'pitkim' prijevodom Biblije postavio temelje suvremenome njemačkom jeziku. Naime, radeći na prijevodu, Luther je posebnu pozornost posvećivao 'stil, tonu i odabiru riječi', a sve da bi majke (domaćice) kod kuće, djeca na ulici, obični ljudi na tržnici mogli bez crkvenih autoriteta pronaći svoj vlastiti pristup Bogu, da bi dakle to mogli ostvariti sami čitanjem Svetoga pisma. Stoga je Luther za određene svetopisamske pojmove njemačke istoznačnice tražio i pronalazio u pažljivome slušanju najobičnijih ljudi. Također, da bi se olakšali čitanje protestantske Biblije urednici su joj dodali „kratak uvodnik za svaku pojedinu knjigu Biblije, a poteškoće i dvojbe objašnjavali u napomenama u dnu stranice“. Uz sve to, na kraju Biblije može se pronaći „objašnjenje ključnih biblijskih imena i termina te druge dodatke koji olakšavaju čitanje i razumijevanje prijevoda“.

I da zaključim! Svaka knjiga ima svoj put k čitatelju, pa tako i ova. Ova ga ima s razlogom. Naime, ona ne donosi samo „svete tekstove“ u 'novome jeziku', nego ona svojim pojavljivanjem postaje dokument mogućnosti bosanskoga književnog jezika, na isti način kako je to bilo i s hrvatskim književnim jezikom.

Nadam se, stoga, da će i ovaj prijevod na bosanski književni jezik židovsko-kršćanskih svetopisamskih tekstova pronaći svoj put do velikoga broja čitatelja različitih etničkih rukavaca kao i različitih vjerezakona i svjetonazora i time im omogućiti da se upoznaju s porukama koje je Svevišnji u različitim povijesnim razdobljima slao pripadnicima različitih kultura i civilizacija, i to na jeziku koji su oni jedino razumjeli. Jer, samo su se razumijevanjem Jahvine/Božje/Alahove poruke u svome vlastitom materinjem jeziku mogli urediti međusobni odnosi ljudi unutar pojedinih zajednica kao i odnos pojedinaca prema drugima i prema sebi samima – od početaka svijeta do danas. A jedan od jezika preko kojega Svevišnji želi poslati svoju poruku ljudima i preko kojeg ti ljudi imaju mogućnost pristupiti mu izravno i bez posrednika jest i bosanski književni jezik, odnosno *Protestantska Biblija* u prijevodu na bosanski jezik, odnosno - još bolje: *Bosanska Biblija*.

| Autor: Dr **Ivan Markešić**, sociolog religije iz Zagreba

Tekst je objavljen u subotnjem izdanju sarajevskog dnevnog lista *Oslobođenje*, od 19. oktobra/listopada 2013. - dodatak *Pogledi*, st. 38-39